

Гриценко Л.І., Юрченко В. Реформування освіти в Україні: проблема сприйняття і довіри громадськості

Юрченко В.І. - старший науковий співробітник Лабораторії психології спілкування, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, кандидат психологічних наук, доцент м. Київ

Гриценко Л.І. - науковий співробітник Лабораторії психології спілкування, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, м. Київ

Актуальність теми

Не зважаючи на те, що для освіти характерним є деякий консерватизм, вона є мінливою, розвиваючою системою. Освіта, з одного боку, має враховувати рівень розвитку суспільства, його динамічність, з іншого, - орієнтуватися на його перспективи.

Чим обумовлена необхідність реформування освіти?

Починаючи з другої половини ХХ ст. відбувається постіндустріальна хвиля розвитку цивілізації (Е. Тоффлер), яка характеризується інтенсивним зростанням та оновленням нової наукової інформації та створенням нових досконаліших технологій виробництва. Лавиноподібне наростання обсягу різноманітної інформації в сучасному суспільстві отримало назву «інформаційного вибуху» (А. Урсул, 1975). Так, якщо на початку ХХ століття обсяг наукової інформації подвоювався кожні 20 років, то в другій половині – спочатку кожні 10 років, а наприкінці століття – кожні п'ять, а в окремих галузях через три і менше років. Лише у сфері пізнання про людину з 1990 р. з'явилося, за опублікованими даними, майже 90% нової інформації.

Доступність інформації може стати засобом дезінформації (або навіть інформаційної війни) та спричинити низький споживацький рівень інформаційно-наукових запитів. Тому на сучасному етапі виникла нова проблема – збитковість інформації. У зв'язку з цим використовується термін «ексформація» – інформаційне засмічення науки і знання.

Сучасний розвиток цивілізації характеризується значними науковими досягненнями (формування нового погляду на еволюцію природи та розвиток людини; відкрита нова фундаментальна взаємодія – інформаційна; з'явився новий погляд на співдружність наук – синергетика – напрям міждисциплінарних досліджень процесів самоорганізації у відкритих системах (фізичній, біологічній, хімічній, екологічній, соціальній та ін.); виникають досконаліші технології виробництва (космічна, атомна, комп'ютерна та ін.); передбачається, що скоро буде створений комп'ютер із властивостями людської свідомості («штучний інтелект») тощо).

Проте сьогодні виникають нові виклики і проблеми:

- Поряд зі значними досягненнями науки і техніки спостерігається часткова моральна деградація людей: «віддани в архів» духовність, моральність, совість, етика й естетика, домінує «технократичне мислення» (В. Зінченко), насаджується егоїзм і безвідповідальність.
- У публічному та приватному житті, поведінці багатьох людей спостерігається розпад духовних і культурних цінностей, переважання споживацьких матеріальних інтересів, зниження критеріїв оцінки власних вчинків та підвищення агресивності у стосунках із зовнішнім світом.
- Загострення міждержавних стосунків, руйнування системи колективної безпеки (військова агресія Росії проти України та анексія Криму, війна в Сирії тощо).
- Втрачена гармонія людини і природи, на яку людство спиралося тисячоліттями. Ще в 1992 р. Міжнародна конференція ООН наголошувала, що природа відплатить за глум над нею епідеміями, мором, стихійними лихами (глобальне потепління, цунамі, урагани, землетруси тощо).

Досягнення сучасної науки і техніки, зміна наукових парадигм і морально-духовних пріоритетів повинні бути представлені також у змісті загальної середньої освіти. Система сучасної освіти набуває якості відкритої системи, а людина в ній стає учасником творчого процесу засвоєння світу.

Якщо раніше метою освіти було засвоєння предметних знань, умінь і навичок, то тепер виникає проблема формування особистості – особистості духовної та моральної, з потребою і вмінням учитися самостійно протягом усього життя, здатної виявляти творчість при вирішенні життєвих і професійних проблем. Виникає суспільний запит на реформу освіти.

Аналіз результатів дослідження

За результатами дослідження, проведеного Інститутом соціальної і політичної психології НАПН України в загальнонаціональній вибірці (М.М. Слюсаревський, О.І. Гуменюк, М.С. Дворник, Л.П. Черниш) [6], більшість громадян України вважає, що українська освіта потребує реформування (Рис.1)

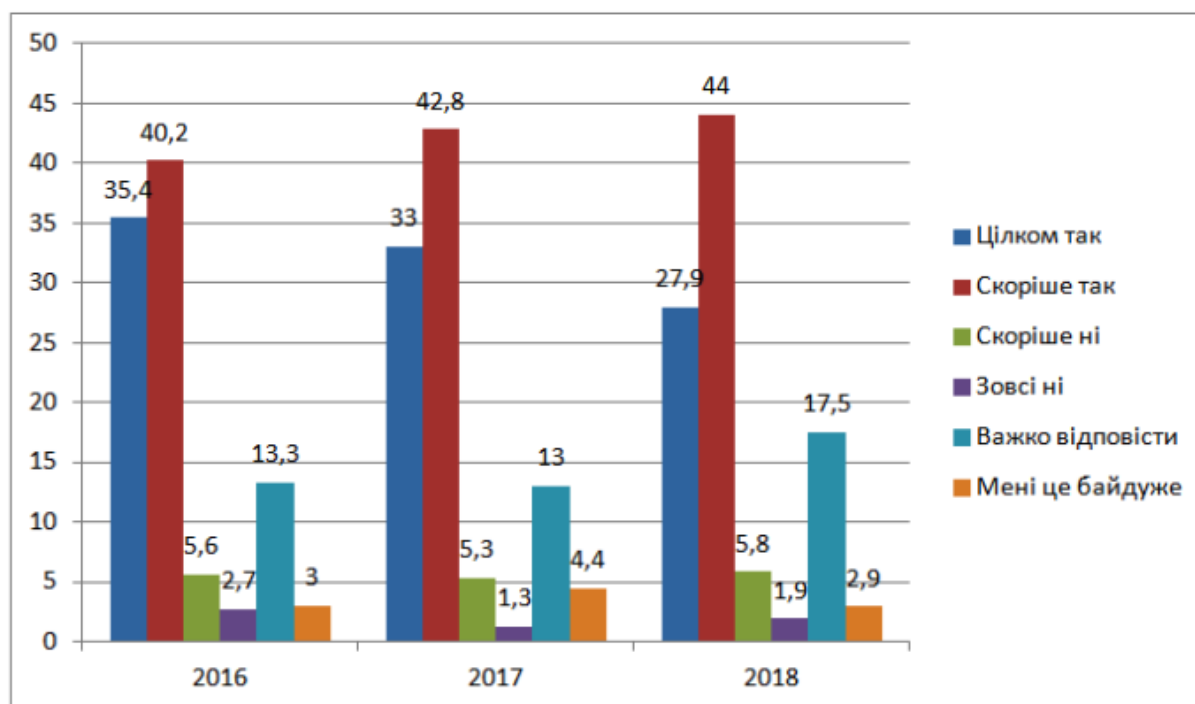

Рис. 1 "ЧИ ВВАЖАЄТЕ ВИ, ЩО УКРАЇНЬСЬКА ОСВІТА ПОТРЕБУЄ РЕФОРМУВАННЯ» (%)

Як показують результати дослідження [6], у необхідності реформування вітчизняної освіти тією чи іншою мірою в 2018 р. були переконані 71,9% опитаних, скоріше чи цілком заперечують – лише 7,7% респондентів. Ці показники фактично перебувають на рівні отриманих попередніх років. Ще більше переконаних у потребі реформування вітчизняної освіти виявилися серед педагогічних працівників (90,5%) та батьківського загалу (81,4%). Істотних відмінностей у відповідях батьків дітей різного віку, як і різних категорій педагогічних працівників, при цьому не виявлено. У загальнонаціональній вибірці найбільше тих, хто висловлюється на користь реформування освіти, виявлено в Західному регіоні (86,2%), а найменше – на Сході України (70,2%).

Реформа (від лат. – перетворювати, поліпшувати) – процес кардинальних, часто тривалих за часом перетворень відповідних сторін суспільного життя, державно-правових інститутів, окремих структур тощо... Успіх реформ значною мірою залежить від їх системності та наукової обґрунтованості [3, с. 303].

Особливості реформ в освітній сфері:

- Реформа освіти є однією з найбільш системних реформ, здійснення якої залежить від економічної (фінансування), політичної (вектор спрямування розвитку суспільства), культурологічної (традиції навчання і виховання), педагогічної (підготовка педагогічних кадрів, методика і засоби навчання) сфер

життя суспільства.

- Вона є однією з найбільш громіздких системних реформ, адже для зміни системи освіти потрібно розробити нову засадничу концепцію, нові держстандарти освіти, навчальні плани та програми, написати нові підручники. До того ж треба навчити нових учителів, в ідеалі – змінити систему їхньої підготовки. Паралельно треба знайти на це кошти, змінюючи фінансові стосунки учасників ринку освіти [5].
- До реалізації реформи освіти долучаються не лише фахівці-педагоги, а й інші учасники освітнього процесу, насамперед учні та їхні батьки, представники громадської, засоби масової інформації тощо. Її успішність значною мірою залежить від прийняття її всіма суб'єктами освітнього процесу (педагоги, учні та їхні батьки, громадськість).
- Результати освітньої реформи віддалені в часі, нерідко на десятиліття, що ускладнює оцінку її ефективності та внесення оперативних змін у її зміст та перебіг. Це вимагає багаторічної наполегливої роботи по її реалізації, забезпечення наступності між послідовними її етапами.

В Україні неодноразово розпочиналися реформи у сфері освіти, проте з різних причин вони не були завершеними.

Проголошення незалежності Україна зустріла з новим Законом «Про освіту», який було прийнято ще в липні 1991 р., тобто за УРСР. Цей закон описував радянську за своїми принципами школу, що була міцно інтегрована в багатоступеневу бюрократичну систему звітів та підпорядкування; школу, що не мала жодної самостійності (ні фінансової, ні навчально-методичної), головною дієвою особою в якій був учитель, а дитина була лише об'єктом педагогічного впливу.

Проте вже в листопаді 1993 р. Кабінет Міністрів України затвердив національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття») – результат спільної праці науковців-освітян та вчителів-практиків. На той час це був дуже прогресивний документ, який докорінно переглядав засадничі принципи та мету української освіти, наближаючи її до цінностей демократичного суспільства. Реформа передбачала децентралізацію управління освітою, якою мали опікуватися місцеві громади; індивідуалізацію навчально-виховного процесу; безперервність освіти протягом життя та багатоваріантність навчальних планів і програм. Головним було переорієнтація всієї сфери освіти на пріоритетний розвиток особистості. Проте, на жаль, більшість її основних положень так і не були реалізовані...

Деякі практичні кроки було зроблено щодо осучаснення структури середньої освіти. У 1999 р. був ухвалений Закон України «Про загальну середню освіту», який передбачав поступовий перехід до 12-річного терміну навчання, вводив 12-бальну шкалу оцінювання знань учнів та поділив освітній процес на 3 ступені: I – початкова школа (1-4 класи), II – базова школа (5-9 класи), III – старша школа (10-12 класи). На основі нового Закону 2001 р. з'явилася Національна доктрина розвитку освіти, а Державний стандарт основної і старшої школи, розроблений в її межах, було прийнято в січні 2004 р.

З 2004 р. розпочалися перші експерименти щодо впровадженням ЗНО – зовнішнього незалежного оцінювання замість звичних випускних іспитів. ЗНО кардинально змінило ситуацію вступу абітурієнтів до закладів вищої освіти, суттєво послабивши корупційну його складову, забезпечивши реальний доступ для всіх випускників шкіл до вищої освіти на конкурсній основі. З 2008 р. проходження зовнішнього незалежного оцінювання є обов'язковою умовою вступу до закладу вищої освіти.

Реформу планували завершити в 2013 р., коли вся система мала перейти до 12-річного навчання. Проте зі зміною влади в країні у 2010 році заходи реформування, заплановані ще в 2001 р., було припинено і скасовано, натомість стартувала нова масштабна реформа системи освіти України.

Нова реформа середньої освіти розпочалася з того, що діючу з 2001 р. 12-річну систему загальноосвітньої школи знову замінили на 11-річну, для чого були зроблені відповідні зміни в законодавстві від 6 липня 2010 р. Крім зміни тривалості навчання у середній школі, було змінено і Державні стандарти початкової, базової і повної середньої освіти (вивчення іноземної мови з 1-го класу, введення другої іноземної мови з 5-го класу,

вивчення інформатики з 2-го класу тощо). Після Революції Гідності розпочався нова спроба реформування освітньої галузі. Була розроблена концепція «Нова українська школа», яка ухвалена Постановою Кабінету міністрів у грудні 2016 р. Верховна Рада України 5 вересня 2017 р. прийняла новий Закон «Про освіту»...

Як же ці зміни в освітній сфері сприймаються в суспільстві?

Вивчення громадської думки у загальнонаціональній вибірці, проведеного Інститутом соціальної і політичної психології НАПН України (М.М. Слюсаревський, О.І. Гуменюк, М.С. Дворник, Л.П. Черниш) [6], засвідчує, що лише третина громадян України підтримують хід реформування системи освіти в Україні (Рис.2).

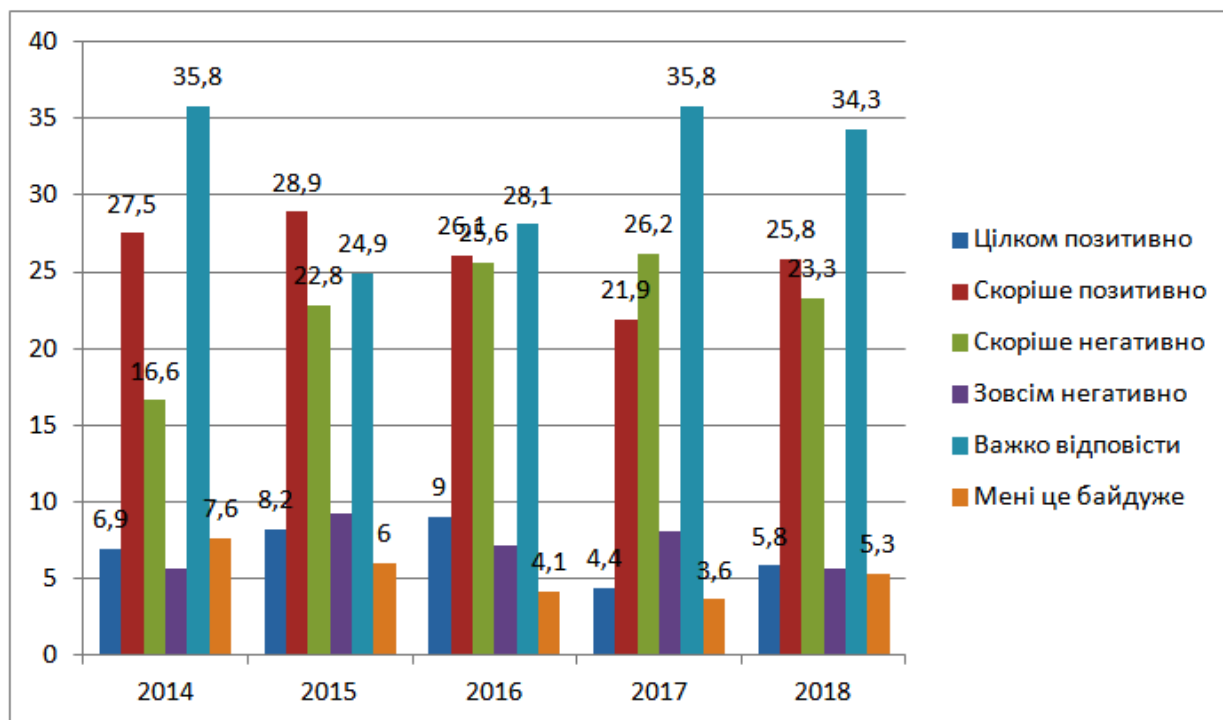

Рис. 2. "ЯК ВИ ОЦІНЮЄТЕ ХІД РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ?" (%)

Як показують результати цього дослідження [6], Спостерігається стійка позитивна динаміка сприйняття громадянами 12-бальної системи оцінювання. З 2014 р. частка прихильних громадян збільшилася на 7%, до 51,9%, та, відповідно, зменшилися частка неприхильних на 2% (до 28,7%). Існує чітка вікова залежність: старші респонденти гірше ставляться до нововведення.

Триває, як і в попередні роки, зростання рівня підтримки профілізації старшої школи. Цей показник у загальнонаціональній вибірці досяг 74,3%. В порівнянні з попереднім роком істотно збільшилася кількість тих, хто підтримує профілізацію, насамперед серед батьків учнів закладів середньої освіти (з 72,3 % до 76,5%). Підтримка профілізації педагогічними працівниками становить 83,1 % (показник за рік істотно не змінився). Тих, що не підтримують профілізацію старшої школи, у кілька разів менше: 7,8 % загалом (цей показник зменшився майже вдвічі порівняно з попереднім роком), 7,9% батьків (12,9 % - минулорічний показник), 6,1 % педагогічних працівників (проти 5,1% у минулому році, відповідно).

Переважає більшість респондентів, як і в попередні роки, не підтримує 12-річного терміну шкільної освіти (62,7% загалом, 67,8% педагогічних працівників і 63,5% батьків), а підтримують її відповідно лише 16,5% всіх опитаних, у тому числі 22% педагогічних працівників і 18,6% батьків.

На запитання щодо умов, за яких респонденти готові підтримати нововведення в загальнонаціональній вибірці думки розділилися таким чином: 45,4% опитаних за жодних умов не підтримують запровадження 12-річки, а 28% погодяться, якщо це підвищить шанси випускників на вступ до закладів вищої освіти без репетиторів і додаткових занять. Близько половини опитаних учнів готові підтримати 12-річний термін навчання, якщо це збільшить шанси на вступ до ВНЗ, якщо школа за цей час сформує у школярів особистісні якості та навички,

що допоможуть у самореалізації та досягненні успіху (43,2%). Проте, 28,8% учнів не погодяться в жодному разі. Найчастіше працівники освіти не погоджувалися підтримати нововведення за жодних умов (36,1%), дещо менше (33%) – за умов підвищення шансів вступити до закладів вищої освіти. Для чверті педагогічних працівників (26,5%) фактором, який може вплинути на прийняття позитивного рішення стосовно 12-річного терміну навчання, є докорінне поліпшення матеріально-технічної бази закладу освіти.

Розв'язання проблема формування позитивної громадської думки щодо освітніх інновацій ускладнюється ще й тим, що більшість громадян недостатньо або зовсім не поінформовані про реформи, які плануються і здійснюються сьогодні в галузі освіти [6]. Результати дослідження представлені на Рис.3.

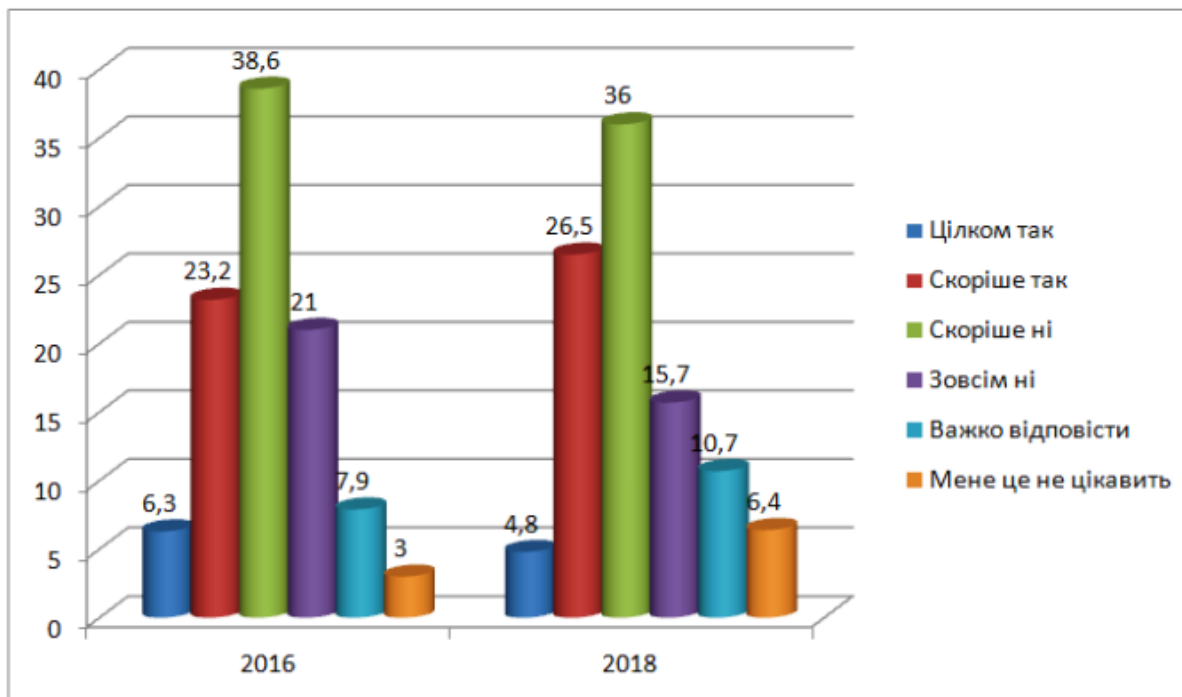

Рис. 3. "ЧИ ВВАЖАЄТЕ ВИ СЕБЕ ДОСТАТНЬО ПОІНФОРМОВАНИМ ПРО РЕФОРМИ, ЯКІ ПЛАНУЮТЬСЯ І ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ СЬОГОДНІ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ?" (%)

Сьогодні Україна знову переживає складний період свого політичного життя – відбулися вибори Президента, розпочалася передвиборча компанія до Верховної ради...

Центр Разумкова проаналізував програми основних кандидатів на виборах президента України щодо їх бачення перспектив освітньої галузі в Україні [1]. Зважаючи на те, що їхні політичні сили мають значні шанси бути представленими в новообраній Верховній раді України, позиції лідерів парламентських партій є важливими для продовження чи зміни шляхів реформ освіти.

Володимир Зеленський – новообраний президент України (партія „Слуга народу”): «У програмі пропонує запровадити принцип «гроші ходять за талановитим студентом»: кожен шкільний геній отримає ваучер на безкоштовну освіту в будь-якому вузі. Виступає за підтримку і розвиток приватної освіти, відкриття ринку для іноземних освітніх закладів».

Петро Порошенко (партія „Європейська солідарність”): «Гроші ходять за людьми» – це принцип не лише децентралізації, але й реформи освіти». Публічно стверджує, що реформа освіти наразі є найважливішою, і перші зміни вже можна побачити в школі; підтримує нову редакцію закону про освіту».

Юрій Бойко (партія „Опозиційна платформа за життя”): «Реалізуємо кроки до якісної і доступної освіти... Зупинимо ганебне закриття шкіл, впровадимо зниження нормативних показників наповнюваності класів та збільшення державної субвенції на освіту... Поновимо 10-річний термін одержання середньої освіти та поглиблене вивчення основних дисциплін в школах».

Юлія Тимошенко (партія „Блок Юлії Тимошенко“): «У програмі пропонує відновити програми безоплатного позашкільного розвитку дітей, підвищити зарплати вчителям. Раніше публічно виступила категорично проти ранньої профілізації учнів, зменшення кількості обов'язкових предметів». *Олег Ляшко* („Радикальна партія Олега Ляшка“): «У програмі вказує на необхідність надавати дітям прикладі знання, збільшувати замовлення на робітничі професії, підвищувати стипендії, не економити на освіті. У публічних виступах критикує реформу, наполягає на 11-річному терміні навчання, відновленні фінансування ПТУ, збереженні сільської освіти. У програмі пропонує запровадити принцип «гроші ходять за талановитим студентом»: кожен шкільний геній отримає ваучер на безкоштовну освіту в будь-якому вузі. Виступає за підтримку і розвиток приватної освіти, відкриття ринку для іноземних освітніх закладів».

Анатолій Гриценко (партія „Громадянська позиція“): «У програмі пропонує професійно-технічну освіту та звільнити відповідні установи від оподаткування, боротись із хабарництвом у навчальних закладах, підвищити фінансування освіти. Раніше публічно закликав переглядати зміст та напрямок реформи освіти, виступив проти 12-річного терміну навчання в школі».

Як бачимо, що розпочаті 5 років тому кроки до нової освітньої реформи „Нова українська школа” знову можуть бути переглянутими як це, на жаль, уже було неодноразово в новітній історії України.

Висновок

Реформування освітньої галузі в Україні складний і багатогранний процес, який обумовлений не лише світовими тенденціями, культурно-освітніми традиціями, соціально-економічними чинниками і психолого-педагогічними умовами, а й значною мірою залежить від політичної ситуації в країні. У цьому зв'язку важливе значення має формування позитивної громадської думки щодо освітніх інновацій.

Список використаних джерел

1. 15 ПОЛІТИЧНИХ ДИЛЕМ: що пропонують кандидати в президенти та обирають їх прихильники. – Центр РАЗУМКОВА, 2019. - [Електронний ресурс]. – URL:http://razumkov.org.ua/images/Material_Conference/2019_03_19/2019_Prezent_ukrinform.pdf
2. Виноградова В.Є., Юрченко В.І. Психологія вищої освіти: теоретичні та практичні аспекти. – К.: Каравела, 2018. – 308 с.
3. Горбатенко В. П. Реформа // Юридична енциклопедія: В 6-ти тт. - Т. 5: П - С. - К., 2003. - С. 303.
4. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. - К.: Каравела, 2014. – 344 с.
5. Реформа освіти. - [Електронний ресурс]. – URL: <http://reformsguide.org.ua/ua/analytics/education-reform/>
6. Слюсаревський М. М., Гуменюк О. І., Дворник М. С., Черниш Л. П. Соціальна ситуація в Україні: особливості відображення трансформаційних процесів у громадській думці (2016–2018) : Довідник / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Київ, 2018. – 261 с. - [Електронний ресурс]. – URL: https://sptechnology.ucoz.ua/load/socialna_situacija_v_ukrajini_osoblivosti_vidobrazhennja_trasformacijnikh_procesiv_u_gromadskij_dumci_2016_2018_dovidnik
1-1-0-19

Джерела та автори статті

Гриценко Л.Л., Юрченко В. Реформування освіти в Україні: проблема сприйняття і довіри громадськості *Джерело:* <http://www.psyh.kiev.ua/index.php?oldid=18695> *Автори:* V.yurchenko

Джерела, ліцензії та редактори зображень

Файл:Рис.1.Реформи освіти.png *Джерело:* http://www.psyh.kiev.ua/index.php?title=Файл:Рис.1.Реформи_освіти.png *Ліцензія:* невідомо *Автори:* V.yurchenko

Файл:Рис. 2. Реформи освіти.png *Джерело:* http://www.psyh.kiev.ua/index.php?title=Файл:Рис._2_Реформи_освіти.png *Ліцензія:* невідомо *Автори:* V.yurchenko

Файл:Рис.3. Реформи освіти.png *Джерело:* http://www.psyh.kiev.ua/index.php?title=Файл:Рис.3_Реформи_освіти.png *Ліцензія:* невідомо *Автори:* V.yurchenko